

[SZERZŐ]

MARIA SEQUEIRA MENDES

Az alkalmazott bölcsészettudományról

Dr. Maria Sequeira Mendes jelenleg a Lisszaboni Egyetem tanársegédje. 2005 és 2017 között az Escola Superior de Teatro e Cinema (Lisszaboni Színház- és Filmművészeti Iskola) tanársegédje, illetve 2016-ban a St. John College (Cambridge-i Egyetem) Beaufort-ösztöndíjas vendégkutatója volt. A portugál Katolikus Egyetem (CECC) kutatója. Az MIT Shakespeare-projektjének, valamint a New Variorum Shakespeare kritikai kiadás közreműködője. Megjelentek cikkei többek között a *Law and Literature*, valamint a *Law and Humanities* című folyóiratokban. Az *Ordeals of Interpretation*, illetve az *Unteaching Art* című kötetek szerzője. Jelenleg egy olyan könyvhöz végez kutatásokat, amely a bókolást vizsgálja Shakespeare műveiben.

[absztrakt]

Jelen tanulmány fő célja, hogy feltérképezze a bölcsészettudomány nem megszokott körülmények között történő oktatásában rejlő értékeket. Egy rövid elméleti áttekintést követően a szerző kifejti nézeteit a bölcsészettudomány válságáról, valamint egy lehetséges megoldásról. A cikk konklúziója azokból a tapasztalatokból táplálkozik, melyekre a szerző a portugáliai guardai férfi fegyházban tett szert, amikor egy éven keresztül Shakespeare-drámákat tanított az elítélteknek egy kooperációs projekt keretén belül. A szerző emellett érvel, hogy a bölcsészettudomány tanításának a készségek tanítását kell jelentenie, nem pedig erkölcsi értékeit. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a humán tárgyak oktatásából származó tudás, készségek és inspiráció nem válhat egy zárt kör kiváltságává.

The main goal of this article is to explore the value of teaching humanities in unconventional contexts. After a brief theoretical overview, the author elaborates on her view regarding the crisis of humanities and on a potential solution to this crisis. The conclusion of the article reflects on the author's year-long experience teaching Shakespeare in a prison in Guarda, Portugal, in the framework of a cooperational project. The author argues that teaching humanities should mean the teaching of a set of skills, not moral values. However, she also argues that the knowledge, skills, and inspiration derived from the teaching of humanities subjects should not fall into the privilege of a closed circle.

Igen, mert az álm mindannyiszor erősebb lesz. Ha az ember
elképzel valamit, eljön az idő, amikor meg is valósítja.

Doris Lessing: *Az arany jegyzetfüzet*¹

Legújabb könyvében, a *Save the World on Your Own Time*-ban [Majd a szabadidődben mentsd meg a világot! – *A ford.*], Stanley Fish azt állítja, hogy a bölcsészettudomány jelenleg tapasztalt válsága – amelynek ékes jele a beiratkozó diákok egyre csökkenő száma, az angol tanszékek bezárása, a kollégák számának csökkentése, illetve az, hogy a diákok bojkottálják a meghívott előadókat vagy beléjük fojtják a szót – azzal magyarázható, hogy az egyetemek és a tanárok bevezették a politikát a tanterembe. Fish szerint az egyetemi oktatóknak kizárólag arra kellene koncentrálniuk, amiért fizetik őket: hogy irodalmat tanítsanak.

A szerző szerint az egyetemnek nem szabadna olyan helyé válnia, amely a morálisan elfogadott viselkedést népszerűsíti, vagy amely nemet mond a rasszizmusra és a szexizmusra. Szerinte az egyetemi oktatóknak arra kell koncentrálniuk, amihez a legjobban értenek, azaz a tudásanyag fejlesztésére és a diákok felkészítésére ugyanerre: „nem az a dolgunk, hogy politizáljunk, hanem hogy tanulmányozzuk a politikát; nem az, hogy vallási tanokat hirdessünk vagy elutasítsunk, hanem hogy leírjuk azokat; nem az, hogy támogassuk vagy elutasítsuk a pozitív diszkriminációt, hanem hogy feltérképezzük a történetét, és bemutassuk az ellene és mellette szóló érveket.”²

Stanley Fish könyve egy teljesen más utat tár fel az olvasó előtt, mint a Brown és a Yale egyetemeken meghirdetett, alkalmazott bölcsészettudománnyal³ foglalkozó kurzusok, vagy akár az olyan nemrégiben megjelent könyvek, mint a Susan Smulyan által szerkesztett *Doing Public Humanities*, amelyben „olyan alkalmazott bölcsészettudomány mellett köteleződtek el, amely a társadalmi egyenlőséget hirdeti, és a rassz, az osztály, valamint a társadalmi nemek és a szexualitás összefüggéseit kutatja.”⁴ Philip Lewis könyvében, amely a *The Public Humanities Turn: The University as an Instrument of Cultural Transformation* címet viseli, a szerző hasonlóképpen azzal a bonyolult feladattal ruházza fel az egyetemet, hogy a jelenlegi környezeti válságot megoldja.⁵ Az alkalmazott bölcsészettudomány gondolata egybeesik azzal a folyamattal, hogy az utóbbi években a Shakespeare-kutatások egyre többet foglalkoznak az olyan felvetésekkel, mint a társadalmi igazságosság tanítása vagy a gyógyítás segítése.⁶

1 Tábori Zoltán fordítása.

2 Fish, Stanley: *Save the World on Your Own Time*. Oxford, Oxford University Press, 2002.

3 Mint a szám egyéb írásaiból kiderül, a „Public Humanities” elnevezésű programokban a bölcsészet jellemzően olyan értéket képvisel, amely ellenáll az instrumentalizálásnak, ebből a szempontból tehát nem szerencsés az „alkalmazott bölcsészettudomány” kifejezés. Bizonyos esetekben mégis hasznos, hiszen a bölcsészettudomány társadalmi beágyazottságának vizsgálata annak a vizsgálatát is jelenti, hogy milyen intézményekben, milyen helyzetekben és hogyan járul hozzá a diszciplínában felhalmozott tudás vagy a diszciplína művelőinek tevékenysége a társadalom működéséhez. Ilyen értelemben tehát esetenként mondhatjuk azt a bölcsészettudományra, hogy „alkalmazott”. [– A szerk.]

4 Smulyan, Susan (szerk.): *Doing Public Humanities*. London, Routledge, 2020.

5 Lewis, Philip: *The Public Humanities Turn: The University as an Instrument of Cultural Transformation*. Baltimore, JHU Press, 2024.

6 Lásd Eklund, Hillary és Hyman, Wendy Beth: *Teaching Social Justice Through Shakespeare – Why Renaissance Literature Matters Now*. Edinburgh, Edinburgh UP, 2021. Joubin, Alexa Alice: Screening Social Justice: Performing Reparative Shakespeare against Vocal Disability. *Adaptation*, 14.2 (2020): 187–205., 187. Cavanagh leírja, hogy a jógaoktatás milyen módon segítheti a traumafeldolgozást. Cavanagh, Sheila T.: In India: Shakespeare and Prison in Kolkata and Mysore. *Shakespeare Survey*, 74. (2021): 98–110. Cavanagh, Sheila T.: *Multisensory*

Bár ezek a megközelítések kétségtelenül fontosak, azon a feltételezésen alapulnak, hogy Shakespeare tanítása bizonyos kontextusokban elkerülhetetlenül jelentős eredményekhez vezet – például ahhoz, hogy a börtönkörnyezetben élő egyének meggyógyulnak, vagy hogy az életkörülményeik javulni fognak.⁷

Save the World

on Your Own Time

Stanley Fish

Stanley Fish kötetének borítója

Shakespeare and Specialized Communities. London, Bloomsbury / Arden Shakespeare, 2024.

⁷ Cavanagh-val írt közös cikkünkben (*Shakespearean Explorations in Portuguese, Argentine and English Prisons*) az argentin börtönökben végzett munkát vesszük górcső alá, valamint a guardai fegyház női részlegét. A cikk a hamarosan megjelenő *Shakespeare Yearbook*ban is olvasható majd. Köszönöm Sheila Cavanagh segítségét.

Jelen cikk azokra a tapasztalatokra reflektál, melyekre a portugáliai guardai férfi fegyházban tettem szert abban az egy évben, melynek során a bentlakóknak Shakespeare-t tanítottam, azzal a céllal, hogy feltérképezsem a bölcsészettudomány szokatlan körülmények között történő oktatásában rejlő értékeket. A „RadioATIVIDADE” elnevezésű projekt második évében Shakespeare drámáira fókuszáltunk. Előkerült többek között az *Othello*, a *Hamlet*, az *Athéni Timon* és a *Coriolanus*. A művek közös elemzése, valamint a személyes történetek, amelyeket a résztvevők megosztottak, egy olyan podcast-sorozat elindítását inspirálta, amely a shakespeare-i szöveget egybefűzte a darabokról és a résztvevők élettapasztaltairól szóló elmélkedésekkel. A Terceira Pessoa színtársulat egyik alapítója, Ana Gil vezetésével a résztvevők később elő is adták ezeket a szövegeket. Az itt szerzett tapasztalataim alapján egyetértek Stanley Fish álláspontjával, vagyis azzal, hogy a hangsúlyt egy meghatározott készségkészlet tanítására helyezzük, nem pedig erkölcsi értékek átadására.⁸ Az előfeltevések megkérdőjelezését és a többféle nézőpont figyelembe vételét értékes célkitűzésnek kell tekinteni, ahelyett hogy azt feltételeznénk, képesek vagyunk – vagy képesnek kellene lennünk – jobbra formálni az embereket. Ugyanakkor Fish-től eltérően úgy vélem, hogy ezeknek a készségeknek szélesebb közönséget kellene elérniük. Egy egyetem, amely tanításait kizárólag a „kiváltságosoknak” tartja fenn, elkerülhetetlenül korlátozza gazdagodási és fejlődési lehetőségeit.

I.

A „RadioATIVIDADE” projekt olyan együttműködés, amelyben részt vesz a Terceira Pessoa Kulturális Egyesület színházi társulata, a Castelo Branco-i Politechnikum Alkalmazott Művészeti Iskolája, az Antena 2 klasszikus zenei rádióadó, valamint a viseui Piaget Institut (ISEIT) kutatócsoportja, amely évente értékeli a projekt művészeti élményként gyakorolt hatását. A projektet a Gulbenkian és a „la Caixa” alapítványok támogatják a PARTIS & Art for Change programon (Művészeti gyakorlatok a társadalmi integrációért) keresztül. A program olyan kezdeményezéseket támogat, melyekben a művészet a társadalmi integráció és változás katalizátora. A projekt időtartama három év (2023-2025), és célja a művészeti oktatás férfi és női fogvatartottak körében. A projektben való részvétel önkéntes. A résztvevőket az adott börtön igazgatósága választja ki a projekt kritériumai alapján, mint például a büntetésből letöltött idő, viselkedési mutatók, valamint a részvétel iránti érdeklődés. A Terceira Pessoa társulat minden évben meghív valakit, hogy vegyen részt a projektben.⁹ Az első évben egy portugál animátorral vették fel a kapcsolatot, a második évben egy Shakespeare-kutatóval, a harmadik évben pedig egy költővel. Minden meghívott a projekt résztvevőivel közösen dolgozott egy nyolc epizódból álló, részenként 6-8 perces podcast-sorozaton.

⁸ Ha ez lenne a cikk témája, akkor mindenképpen amellel érvelnék, hogy a feminista olvasat a tudományos magyarázat egyik formája, nem pedig egy erkölcsi érték vagy politikai nézet védelme.

⁹ Ahogyan azt már említettem, a projekt második évében minden egyes csoportban Shakespeare műveit olvastuk és beszélgettünk meg. Ezek a beszélgetések szolgáltak a podcast-sorozat alapjául. Lásd: Fundação Calouste Gulbenkian: *Programa Partis*. URL: <https://gulbenkian.pt/partisartforchange/projetos-apoiados/projetos-apoiados-3-a-edicao/>; 2025.01.13. Továbbá: Silva, I. S., Marques, P., Nisa, A., Carvalhinho, S., Silva, O., Gil, A., & Bártolo, A.: *Ajustamento Psicossocial: Efeitos do Teatro Radiofónico em Contexto de Reclusão*. Livro de Resumos da 15ª edição do Congresso Nacional de Psicologia da Saúde (CNPS). Almada, Portugal (2024). URL: <https://www.sp-ps.pt/site/jr/27>; 2023.10.20. Valamint: Apresentação dos resultados preliminares do impacto social do Projeto RadioATIVIDADE [Comunicação Oral]. Conferência Final do 1º ano do Projeto, organização: Terceira Pessoa & Estabelecimento Prisional da Guarda, Guarda, Portugal.

/ ARTE PARTICIPATIVA /

RADIOATIVIDADE /

3º ANO LETIVO

_SETEMBRO 2024 A SETEMBRO 2025

ESTABELECIMENTO PRISIONAL DA GUARDA

A RadioATIVIDADE program egyik Facebook-reklámja, balról a második a cikk szerzője.

A tanítás során az egyetemi oktatók nem feltétlenül várják el a hallgatóktól, hogy jobb emberekké váljanak, miért kellene tehát azt gondolnunk, hogy a börtönben történő oktatásnak ez a célja? Stanley Fish arra emlékeztet minket, hogy a felelősségünk sokkal inkább abban áll, hogy erősítsük a kritikai gondolkodást, és javítsuk az olvasás-, írás- és kritikai készségeket, nem pedig abban, hogy bíraskodjunk vagy gyógyítsunk. Az első alkalom közvetlenül nyár előtt zajlott. A férfi elítéltek foglalkozásai könnyebb volt koordinálni, mint a nőké, akik közül sokan küzdöttek az írástudással és a koncentráció fenntartásával. A férfiak számára ismerősebb volt az olvasás és az analitikus gondolkodás gyakorlata, illetve erős intuícióik voltak Shakespeare munkáival kapcsolatban. Ráadásul jobban figyeltek és kitartóbbak voltak. Az általuk elkövetett bűncselekmények ugyanakkor jóval erőszakosabbak voltak, áldozataik pedig nem egyszer nők és gyerekek. Ez azért jelentett kihívást, mert Shakespeare moralizáló tanítására csábított.

„Teljesen megértem. Amikor a féltékenységek befészkelik magát a gondolataimba, nem tudok ellene tenni. Aztán egyik dolog követi a másikat, tudja?” – mondta az egyik elítélt Othellóról az egyik alkalommal.¹⁰ Amikor azonban az ember elítéltekkel dolgozik együtt, arra érdemes figyelni, hogy a résztvevők miért egy bizonyos módon olvassák a művet, miközben ítélezés helyett bátorítjuk őket, hogy az egyes jelenetek többféle interpretációját is fontolják meg. Ahogy az az előbb említett idézetből is látszik, számos férfi elítélt erősen azonosult Othello féltékenységgel, és egyetértett a mór döntésével, hogy megöli Desdemonát – ahelyett, hogy együttéreztek volna Desdemona szenvedésével. Míg az *Othello* olvasása a női elítéltek esetében a családon belüli erőszakkal kapcsolatos gondolatokat váltott ki, ami a szolidaritás érzését erősítette bennük, addig a férfi elítéltek közül többen inkább Othelloban látták magukat reprezentálva. Ahelyett azonban, hogy felhívtuk volna a figyelmet a tévedésükre, vagy megkérdőjeleztük volna a véleményüket, elengedhetetlen volt arra bátorítani őket, hogy próbáljanak meg a sorok között olvasni, és kérdéseket tettünk fel nekik a shakespeare-i darabról: Miért viselkedik így Othello? Vajon akkor is így tesz, ha nincs Jágó? Hogyan jelenik meg Desdemona? Miért üti meg Othello Desdemonát, ha előbb kérdéseket is feltehetne neki? Ugyanazt a jelenetet vajon másképp is tudnánk értelmezni, attól függően, hogy ki meséli el a történetet? Miben különbözhet Desdemona, Jágó és Othello meglátása ugyanarról a jelenetről? Annak megértése, hogy ugyanazt a dolgot több nézőpontból is szemlélhetjük, és hogy ugyanazt a történetet több, néha egymással ellentétes perspektívából is megközelíthetjük, az érintettektől függően, fontos beszélgetéseket indíthat el. A tényt, hogy Shakespeare darabjai sokféleképpen értelmezhetőek, már számtalan kutató kihangsúlyozta, és a felismerés, hogy ugyanaz a helyzet sokféleképpen értelmezhető, segíthet az önálló gondolkodás fejlesztésében.¹¹

10 Az egyik RadioATIVIDADE írásos gyakorlata. 2023. szeptember 21. Maria Sequeira Mendes privát archívumából.

11 Nemrégiben megjelent cikkében Neil Rhodes azt állítja, hogy „a képességet, hogy az ember egyszerre két, egymásnak ellentmondó nézőpontot vegyen figyelembe, mind a reneszánsz Angliában, mint pedig az ókori Rómában belenevelték az emberbe – a *controversiae* retorikai gyakorlatával vagy *utramque partem* érvelve, amikor is ugyanazt a kérdést két oldalról is meg kell indokolni” (2000: 609). Rhodes cikkének középpontjában a *Szeget szeggel* áll, és fontos tudni, hogy mivel a reneszánszban a gyerekek és fiatalok oktatása többek között a retorikán alapult, az alpműveltséghez tartozott egy dolgot és annak ellenkezőjét állítani. Ezt nevezték úgy, hogy *controversiae*, azaz „fiktív bírósági esetek során mind a vád, mind pedig a védelem részéről elhangzó jogi szónoklat. Ezt a gyakorlatot a *suaoriae*-hoz hasonlóan arra használták, hogy megtanítsák a diákokat *utramque partem*, azaz mind a két oldalt figyelembe véve érvelni” (610). Annak ismerete, hogyan lehet ugyanannak a történetnek mindkét oldalát vagy verzióját bemutatni, jól felismerhető például Hamlet „Lenni, vagy nem lenni” monológjában.

Míg a hallgatók közül páran talán úgy döntenek, hogy ezeket a készségeket bizonyos értékek mentén hasznosítják, mások másként látják. Guardában például egyes gyakorlatok mélyen megérintettek egyes résztvevőket, más gyakorlatok pedig egyáltalán nem. A projekt sikerességének kulcsaspektusa az írásbeli feladatok együttes gyakorlása volt az Ana Gil által javasolt légzés- és színházi technikákkal, ami a szűkös börtönkörülmények között a szabadság érzetét keltette.

12 Greene, Gayle: *Immeasurable Outcomes: Teaching Shakespeare in the Age of the Algorithm*. Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2023.

 apertúra
Egy Művészeti Társaság

Fogvatartottak részvétele a programban. A RadioATIVIDADE program honlapjáról származó képek.

A résztvevők például sokféleképpen reagáltak a *Hamletre*. Sokan elkényeztetettnek és döntésképtelennek látták, és erősen bírálták a főhős viselkedését. Ezzel szemben Laertest bátor, de alárendelt figurának tartották, aki a „főnöknek” felel, és aki arra kényszerül, hogy kövesse a parancsot, hogy „fenntartsa az utasítási láncot.” Az írásbeli feladatokra mindig a foglalkozás második felében került sor. Az egyik feladatban arra kértük a résztvevőket, hogy fogalmazzanak meg egy beszélgetést a dán királyfi és a terapeutája között. A kimenetel igencsak vegyes volt. Néhányan küzdöttek a feladattal, volt azonban egy résztvevő, aki messze túlteljesített. Az alkalom után is folytatta az írást, és meg is mutatta a saját terapeutájának. Hamletként az alábbiakat vetette papírra: „Mindenkinek csalódást okoztam: családnak, barátoknak, életem szerelmének. Minden pokoli kínokat okoz. Folyamatosan büntudatom van. A büntudat minden előjel nélkül veszi át az uralmat felettem, és fojtogató szomorúsággal jár, amely átítatja a csendet és békességet, amelyet megpróbálok elérni.”¹⁴ Ebben az esetben a *Hamlet* közvetítőként szolgált, és lehetővé tette, hogy a résztvevő indirekt módon kifejezhesse az érzéseit, ez pedig megkönnyítette a kommunikációt a terapeutájával.

14 Az egyik RadioATIVIDADE esemény írásos gyakorlata. 2023. szeptember 21. Maria Sequeira Mendes privát archívumából.

Ez a fajta eltávolodás értékes lehet – egyesek talán egyenesen terápiás jellegűnek neveznék –, a terápiás folyamat során pedig pozitív eredményekkel kecsegtethet. Azonban nem a pozitív kicsengés az, ami a projekt értékét meghatározza, inkább az általa teremtetett lehetőségek, melyek során a résztvevők reagálhatnak az ellentétes nézőpontokra és ezt kifejezhetik – végeredménytől függetlenül. A *Coriolanusról* szóló beszélgetés például annak fejtegetésébe csapott át, hogyan látják mások egy adott ember döntését, hogyan látja azt ő maga, illetve milyen sokféle jelentés társulhat a testi sebekhez. Coriolanus sorai – „Inkább vakarnám a napon fejem / Rohamfuváskor, mint henyélve halljam / Nagyítani semmiségemet.” (2. felvonás, 2. szín, 89-91. sor)¹⁵ – azt állítják, hogy inkább sebesülne meg a csatatéren ismét, mint hogy tetteit megdicsőült legendákként meséljék tovább. Ezzel vág vissza azoknak, akik arra bátorítják, hogy nyilvánosan mutogassa sérüléseit, ezáltal elnyerve a nép kegyét. Amikor válaszol az első szenátornak, Coriolanus biztosítja őt, hogy sokkal inkább ismét elviselné a sérülésből való felgyógyulás kínjait, mint hogy felfedje a mögötte rejlő történeteket.

Ezzel kapcsolatban az egyik résztvevő az alábbi történetet osztotta meg: „Ha velem történik, az más. Akkor csak elfordulok. De akkor nem ment, amikor az öcsémmel történt. Amikor sírva szaladt el mellettem az iskolában, bementem a terembe, megragadtam a fiút, aki megríkatta, és borotvapengével vágtam meg. Szerencsére nem szólt róla senkinek, különben megöltem volna. Onnantól kezdve, ha hazaértem, megvágtam magam, hogy ne másokat bántsak. Coriolanusnak igaza van, ezeket a sebhelyeket nem kellene mutogatni.”¹⁶ Egy másik résztvevő ezt írta: „Minket a pszichológiai sebek tartanak vissza. Az én szívem olyan sérüléseket szenvedett, amelyek miatt már menthetetlen. Ezek a sebek láthatatlanok, lehetetlen őket mutogatni. Talán erre gondolt Coriolanus, de nem mondhatta ki.”¹⁷ Egy harmadik résztvevő pedig hozzátette: „Egyetértek. Volt itt egy fiú, akinek a kezét sebhelyek borították. A mi sebeink nem olyanok, mint Coriolanuséi, ezeket senki nem akarja látni. Mindenki úgy tesz, mintha ott se lennének.”¹⁸ Ahelyett, hogy a gyógyulásra koncentrálnánk, ezek a gyakorlatok segítenek bővíteni a résztvevők szókincsét, fejleszteni az íráskészségüket, ami cserébe ahhoz vezethet, hogy néhányan közülük jobban ki tudják fejezni magukat. Ezt már önmagában egy értékes készségnek tekinthetnénk. *Shakespearean Explorations in Portuguese, Argentine and English Prisons* című könyvünkben arra hívjuk fel a figyelmet, hogy „míg a kanonizált szövegek lehetőségeket biztosíthatnak az önreflexióra, ezek a színházi tevékenységek a közös munkában, a problémamegoldásban és a művészi önkifejezésben is segíthetnek. Nem csupán az alapul szolgáló irodalmi mű, de maga az egész élmény lehetőséget nyújt a gyógyulásra, azonban ezt bármiféle garancia vagy előre meghatározott végkimenetel nélkül teszi.”¹⁹

A „RadioATIVIDADE” nem gyógyítja meg minden egyes résztvevőjét, ettől függetlenül azonban fontos, börtönökben alkalmazható projekt. Az egyik résztvevő számára annak kiderítésében is segített, hogy mi az ő, ahogy később nevezte, „hivatása”. Ugyanis amikor a börtönben

15 Shakespeare, William: *Coriolanus*. Ford. Petőfi Sándor. URL: <https://mek.oszk.hu/00400/00484/00484.htm>; 2025.01.13.

16 A RadioATIVIDADE podcast átirata az elhangzó beszélgetések alapján. Maria Sequeira Mendes privát archívumából.

17 A RadioATIVIDADE podcast átirata az elhangzó beszélgetések alapján. Maria Sequeira Mendes privát archívumából.

18 A RadioATIVIDADE podcast átirata az elhangzó beszélgetések alapján. Maria Sequeira Mendes privát archívumából.

19 Cavanagh, Sheila, Mendes Maria Sequeira: *Shakespearean Explorations in Portuguese, Argentine, and English Prisons*. Megjelenés előtt.

rádióműsort indítottak, felfedezte a hangtervezés iránti szenvedélyét. Több résztvevő ma már rádióműsorokat ír és rendez, amelyeket az egész börtönben hallgatnak. Az egyik ilyen műsor alkalmával még „William Shakespeare urat” is meginterjúvolták, habár azzal kapcsolatban nem változott a véleményük, hogy mennyire volt jogos Othellónak megölnie Desdemonát. Ez a siker azonban korántsem annak köszönhető, hogy a résztvevők Shakespeare-t olvastak, vagy hogy egyetlen egyetemi tanár belépett a börtönbe és tanítani kezdett. A siker gyökere sokkal inkább abban keresendő, ahogy egyének elszánt csapata kihívást jelentő körülmények között együttműködött. Ezek a tevékenységek együtt új élményeket nyújtottak, ösztönözték a csapatmunkát, és megtanították a résztvevőket a kérdés fontosságára, miközben egy olyan szókinccset biztosítottak számukra, amellyel erőszakmentesen felfedezhetik és megoldhatják a konfliktusokat.

II.

Miért, hogyan és hol kellene tehát a bölcsészetet tanulmányozni? Judith Butler állításával értek egyet, miszerint „annak bizonygatásával, hogy a bölcsészettudomány más tudományterületeket szolgál, sosem fogjuk tudni tökéletesen bemutatni a benne rejlő valódi értéket.”²⁰ Egyetértek továbbá azzal, hogy „a bölcsészettudomány jövője szorosan összefonódik a bölcsészettudomány értékének kérdésével és annak a feladatával, hogy ezt az értéket a közösség felé is prezentáljuk. Meg kell alapoznunk tehát a bölcsészettudományt, mint közös értéket vagy mint közjót.”²¹ Ennek a „közjónak” pedig magába kell foglalnia az egyetemi órákat és azokat a készségeket, amelyeket ezek az órák segítenek kifejleszteni. Az olvasás és a kritikai gondolkodás elsajátítása elősegíti az önálló gondolkodást és annak képességét, hogy az ember megkérdőjelezze a domináns narratívákat. A bölcsészettudomány értéke abban áll, hogy megtanít rákérdezni a miétre. Miért fogadjuk el kritika nélkül a felvetést, hogy jó ötlet börtönökben dolgozni? Az olvasás valóban segít az embereknek megbirkózni a saját életükkel? Vagy éppen rosszabbul érzik magukat miatta? Az olyan komplex munkák tanulmányozása, mint Shakespeare drámái, felvérteznek minket, hogy egy adott kérdést több nézőpontból is megvizsgáljunk, emellett arra bátorítanak, hogy ne csak azt kérdőjelezzük meg, amit másoktól hallottunk, hanem a saját előítéleteinket is.

Ez a tevékenység különös jártasságot igényel – valamint felkészültséget és a területen dolgozó más szaktekintélyek visszajelzését (amit a nagyközönség és a képzetlen szakemberek nehezen tudnak megvalósítani). Nemrég megjelent könyvében, a *Criticism and Truth: On Method in Literary Studies* című munkájában Jonathan Kramnick azt állítja, hogy „a szoros olvasás episztemológiája valójában a készségek episztemológiájának egyik válfaja”.²² Kramnick értelmezése szerint annak ismerete, hogyan kell idézni, szöveget elemezni, de annak képessége is, hogy szabadon

20 Butler, Judith: The Public Futures of Humanities. *Daedalus*, 2009. 151.3. 40-53. URL: <https://direct.mit.edu/daed/article/151/3/40/112684/The-Public-Futures-of-the-Humanities>

21 Uo.

22 A 2010-es ADE (Association of Departments of English) [Angol tanszékek szervezete – a ford.] találkozó fórumán John Guillory így fogalmazott: „a szövegelemzés azt jelenti, hogy figyelünk a papíron lévő szavakra.” Ugyanezen a fórumon Jonathan Culler úgy definiálta a „szövegelemzés gyakorlatát”, mint „pontosan megfigyelni az irodalmi mű nyelvezetét.” Barbara Herrnstein Smith nemrégiben a gyakorlatot „az egyes szövegek olvasása oly módon, hogy különös figyelmet fordítunk a nyelvi jelenségekre és retorikai technikákra.” Szintén nemrégiben Toril Moi az alábbi kijelentéssel járult hozzá a témát érintő vitákhoz: „akár posztkoloniális, akár feminista, akár pszichoanalitikus szempontból olvasom a szöveget, ugyanazt teszem: olvasok. Olvasni pedig annyit tesz, mint odafigyelni az adott szövegre, figyelni és gondolkodni az adott esetben felvetődő kérdések megválaszolásán.” Lásd: Kramnick, Jonathan: *Criticism and Truth On Method in Literary Studies*. Chicago, The University of Chicago Press, 2023.

engedjük a képzelőerőt, mind különleges készségek, melyeket tanulás útján el lehet sajátítani. Könyvének utolsó fejezetében Kramnick arra is kitér, hogyan: „azért foglalkoztam célzottan kutatással és oktatással, hogy leírhasam a humanista módszertan jellemzőit, mivel ezt hiányoltam a mostanában íródott, a bölcsészettudományt védelmező írásokból.”²³ A szerző azt is hozzáteszi, hogy „a nyilvános kritika önálló értéket képvisel, de nem az irodalomtudomány megmentője, és nem helyettesítheti a teljes munkaidős, ideális esetben határozatlan idejű oktatói állásokat”²⁴ – ezt mindenképpen érdemes fontolóra vennünk.

Visszatérve a cikk kiindulópontjához, egyetértek tehát Stanley Fish álláspontjával, miszerint az erkölcsi értékek tanítása helyett a készségek tanítására kell koncentrálnunk, azzal azonban nem, hogy ezen készségek elsajátításából kizárólag az egyetemi diákoknak kell részesülniük. Mindazonáltal úgy gondolom, az egyetemek bánhatnának inkább nagylelkűen az idejükkel. Kramnick bölcsőbbnek bizonyul Stanley Fishnél, amikor azt állítja, hogy az egyetemi szövegértés különböző módjai összekapcsolódhatnak azokkal a módszerekkel, amelyek segítségével konklúziókat vonunk le – tehát az idézés, a szövegelemzés, a képzelőerő, a tudásunk ellenőrzésének képességével. Habár ezeknek az intellektuális gyakorlatoknak a kimenete nem mindig egyezik az elvárásainkkal, mégis olyan készségeket fejlesztenek, amelyekre egyre nagyobb szükség mutatkozik.

Hozzátenném, hogy az egyetemi lét előfeltételezi a kérdések feltevésére való hajlandóságot és a szigorú szellemi munkára való elköteleződést, ami lehet, hogy nem mindenki számára elérhető. A kutatóknak mindkét területen jártasnak kell lenniük: tudniuk kell használni professzionális készségeiket, hogy másokat tanítsanak – különösen azokat, akiknek nem volt lehetőségük 18 évesen egyetemre menni, akik azonban később szeretnék elsajátítani ezeket a készségeket –, és hogy elmélyedjenek a kutatásban és a publikálásban. A publikálás lehetővé teszi, hogy az ötletek áramoljanak, megkérdőjelezzék őket, és ahogy Kramnick is érvel, értékes visszajelzések is létrejöjjenek. Nem látom ugyanakkor akadályát annak, hogy a kutatók ne tehetnének erőfeszítéseket annak érdekében, hogy elképzeléseiket szélesebb közönség elé tárják, és több emberrel vitassák meg. Az általam elképzelt ideális egyetemen nem minden kutatónak kell mindent egyszerre csinálnia. Egyesek talán szívesebben írnak nagyobb közönség számára, míg mások börtönben vagy különleges körülmények között oktatnak inkább. Az egyetem akkor működik jól, ha egy közösség munkája tartja fenn, és az egyes tagok sokszínű szenvedélyei és prioritásai építik a sikerét. Az oktatás serkenti a kutatást, a kutatás pedig erősíti a kritikai gondolkodást. A mai, mélységesen kettészakadt társadalomban, melyben az emberek egyre nehezebben tűrik és értik meg az egymásnak ellentmondó nézőpontokat, a képesség, hogy rákérdézzünk a dolgok miéértjére, és több perspektívát figyelembe véve formáljunk véleményt, létfontosságú tudás, amelyet jóval szélesebb körben kellene tanítani. Elengedhetetlen, hogy egy olyan közös nevezőt találjunk, amely alapján meg tudjuk érteni egymást. Úgy vélem, ez az a pont, ahol az alkalmazott bölcsészettudomány szerepét keresnünk kell.

Fordította: Szabó Anna

A fordítást ellenőrizte: Füzi Izabella és Matuska Ágnes

23 Lásd: Kramnick, Jonathan: *Criticism and Truth On Method in Literary Studies*. Chicago, The University of Chicago Press, 2023.

24 Uo. 108.

Bibliográfia

- Apresentação dos resultados preliminares do impacto social do Projeto RadioATIVIDADE” [Comunicação Oral]. Conferência Final do 1º ano do Projeto, organização: Terceira Pessoa & Estabelecimento Prisional da Guarda, Guarda, Portugal
- Butler, Judith: The Public Futures of Humanities. *Daedalus*, 2009. 151.3. 40-53. URL: <https://direct.mit.edu/daed/article/151/3/40/112684/The-Public-Futures-of-the-Humanities>
- Cavanagh, Sheila T.: In India: Shakespeare and Prison in Kolkata and Mysore. *Shakespeare Survey*, 2021. 74. 98-110.
- Cavanagh, Sheila T.: *Multisensory Shakespeare and Specialized Communities*. London, Bloomsbury / Arden Shakespeare, 2024
- Cavanaugh, Sheila, Mendes Maria Sequeira: *Shakespearean Explorations in Portuguese, Argentine, and English Prisons*. Megjelenés előtt.
- Eklund, Hillary és Hyman, Wendy Beth: *Teaching Social Justice Through Shakespeare – Why Renaissance Literature Matters Now*. Edinburgh, Edinburgh UP, 2021.
- Fish, Stanley: *Save the World on your own time*. Oxford, Oxford University Press, 2002.
- Fundação Calouste Gulbenkian: *Programa Partis*. URL: <https://gulbenkian.pt/partisartforchange/projetos-apoiados-2-a-edicao/>; 2025.01.13.
- Greene, Gayle: *Immeasurable Outcomes: Teaching Shakespeare in the Age of the Algorithm*. Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2023. [Kindle Edition].
- Joubin, Alexa Alice: Screening Social Justice: Performing Reparative Shakespeare against Vocal Disability. *Adaptation*, 2020. 14. 2. 187–205.
- Kramnick, Jonathan: *Criticism and Truth On Method in Literary Studies*. Chicago, The University of Chicago Press, 2023.
- Lewis, Philip: *The Public Humanities Turn: The University as an Instrument of Cultural Transformation*. Baltimore, JHU Press, 2024.
- Silva, I. S., Marques, P., Nisa, A., Carvalhinho, S., Silva, O., Gil, A., & Bárto, A.: *Ajustamento Psicossocial: Efeitos do Teatro Radiofónico em Contexto de Reclusão*. Livro de Resumos da 15ª edição do Congresso Nacional de Psicologia da Saúde (CNPS), Almada, Portugal (2024). URL: <https://www.sp-ps.pt/site/jr/27>; 202310.20.
- Shakespeare, William. *Corionalus*. Ford. Petőfi Sándor. URL: <https://mek.oszk.hu/00400/00484/00484.htm>; 2025.01.13.
- Smulyan, Susan (szerk.): *Doing Public Humanities*. London, Routledge, 2020.